

Sverige i tiden

Historier om ett levande land

Lotta Fernstål, Petter Hellström,

Magnus Minnbergh & Fredrik Svanberg (red.)

Historiska

© författarna och Historiska museet 2015
Tryck: Taberg Media Group
Grafisk form: Sekel Bokförlag
Omslagsfoto: Karin Burénus Ekström
ISBN 978-91-89176-59-1

INNEHÅLL

FÖRORD	7
INLEDNING Om Sverige i tiden	9
<i>Lotta Fernstål, Petter Hellström, Magnus Minnbergh & Fredrik Svanberg</i>	
KARL XII Krigarkungens liv efter döden	17
<i>Petter Hellström</i>	
VIKINGAR Myt och verklighet	33
<i>Fredrik Svanberg</i>	
KULTURARV Världen i Sverige	45
<i>Lotta Fernstål & Fredrik Svanberg</i>	
GULDKUSTEN Slaveriet och det svenska järnet	63
<i>Jonas Monié Nordin</i>	
FIKA Världshistorien och vardagen	73
<i>Annie Mattsson</i>	
KEBABPIZZA Världens svenskaste mat	83
<i>Annikå Windahl Pontén</i>	
EUROVISION Så låter Sverige	89
<i>Stefan Bohman</i>	
UTVANDRARE Hoppet om ett bättre liv	99
<i>Kerstin Thörn</i>	
HEMBYGD Barndomens landskap och framtidens minnen	109
<i>Katherine Hauptman</i>	
NATIONALDAGEN En skapad svensk tradition	119
<i>Maja Hagerman</i>	
FÖR SVERIGE I FRAMTIDEN Morgondagens kulturarv	129
<i>Qaisar Mahmood</i>	

FÖR SVERIGE I FRAMTIDEN

Morgondagens kulturarv

Qaisar Mahmood

Jag befinner mig i Malmö. Informationstavlan utanför Skånes Dansteater lyser: »Dans och kulturarv, 18:00, dansföreläsning med efterföljande debatt«. Det börjar med en dansföreläsning om »den svenska polskans historia«. En lek med ord: polskan är en svensk folkdans med rötter i Europa, möjligen Polen. Rummet är fullt av människor, stämningen är tät och fokuserad. Skådespelarnas energi smittar av sig på oss andra.

Föreläsningen är en lektion i hur det vi kallar »kulturarv« inte är något fast, hur det hela tiden omformas och omförhandlas genom historien. Låt vara att den historiska process genom vilken vi förhandlar, förvandlar och på så vis skapar vårt kulturarv kan vara omedveten, komplicerad och svårförståelig. Men den går att begripa om vi tittar noga. Ett exempel är polskans utveckling över tid. Det började som en mode-dans från Europa som kom till Sverige på 1600-talet. Men efter att oräkneliga människor genom århundradena har dansat och spelat polskan har den blivit till en svensk dans och en del av det svenska kulturarvet.

Efter dansföreläsningen är det dags för panelsamtalet på samma tema. Jag och några andra inbjudna

personer får komma upp på scenen och turas om att hålla i mikrofonen. Publiken är uppmärksam. Ämnet väcker både intresse och känslor.

Mina panelvänner argumenterar för att kulturarv är något man kan välja att delta i eller strunta i. En i panelen menar till och med att kulturarvet är farligt och alltid leder till exkludering: när vi använder historien för att skapa identitet och samhörighet innebär det oundvikligen att en del människor hamnar utanför.

På tåget hem infinner sig en kliande känsla i huvudet. För visst ligger det något i panelkollegornas resonemang om att kulturarvet lätt blir exkluderande? Vad vi väljer att plocka fram ur den historiska garderoben avgör vem som kan relatera till historien, det vill säga vem som får vara och vem som inte får vara med i vår gemenskap i detta nu.

I vår tid när utvecklingen är snabb, möjligheterna oändliga men framtiden osäker och otrygg ökar behovet av att se en streckad linje mellan samtid och dåtid för att inte tappa fotfästet. Allt fler individer tycks uppleva ett behov av att tänka i tid. För att göra detta använder vi oss både av det materiella och det immateriella kulturarvet – runstenar, byggnader, berättelser och traditioner – som tidigare generationer lämnat till eftervärlden.

Kulturarvet blir då ett verktyg för att måla linjen mellan dåtid, samtid och framtid. Därför är det kanske inte konstigt att såväl heminredningstidningar som politiska partier plockar fram artefakter ur den historiska garderoben som de anser vara genuina och utnämner till svenskt kulturarv. Och de som ser globalisering och invandring som ett hot ropar gällt att det

svenska kulturarvet är hotat, eftersom de är rädda för att nya artefakter och beteenden ska åka in i garderoben och i framtiden kan komma att plockas fram som just svenskt kulturarv.

Om begreppet kulturarv tolkas snävt blir det en vattendelare som sorterar mellan äkta och icke-äkta, som delar upp befolkningen mellan de som representerar det inhemska och genuina (»vi«) och de som representerar det främmande (»dom«).

Det faktum att begreppet kulturarv kan användas för att segregera har att göra med själva begreppets två beståndsdelar: *kultur* och *arv*.

Kultur ses ibland som en fast egenskap för människor i en grupp, och ett uttryck för ofrånkomliga skillnader mellan olika grupper. Det här sättet att tänka hör till stor del samman med 1800- och 1900-talens politiska strävanden efter etniskt och kulturellt homogena nationalstater. Under den här tiden har historiska tillbakablickar använts i stor skala för att förstärka föreställningen om ett homogent folk med ett gemensamt och unikt kulturarv. Genom att definiera och vårda ett nationellt kulturarv skapades berättelsen om vilka »vi« är till skillnad från »dom«. Gränserna mellan kulturer skulle tvingas att sammanfalla med gränserna mellan nationerna.

Men kultur är inte något fast och oföränderligt, kultur hör inte hemma bakom tydliga gränser. I själva begreppet kulturarv ligger förvisso att vi som lever i dag har »ärvt« kulturen från tidigare generationer. Men det är vi som väljer vad vi plockar fram ur den historiska garderoben och vilken laddning detta får. När nya delar av kulturarvet lyfts fram glöms andra

bort. Kultur är något aktivt, inte något vi *får* utan något vi *gör* – vi kulturarvar. Kulturella uttryck kan sätta oss i kontakt med vår historia, ge oss mening i nuet, visioner för framtiden och möjligheten att ingå i ett sammanhang. Med hjälp av kulturella uttryck har vi människor i alla tider gestaltat oss själva och skapat mening i våra liv.

I boken *The Social Conquest of Earth* argumenterar den amerikanske biologen Edward O. Wilson att det finns tre frågeställningar som alla religioner och filosofier försökt besvara: »Var kommer jag ifrån?«, »Vem är jag idag?« och »Vart är jag på väg?«. Det verkar vara inkodat i våra mänskliga gener att söka svar på dessa tre grundläggande frågeställningar, oavsett vår ekonomiska, sociala och kulturella ställning. Vi är alla dömda att skapa identiteter, att minnas och bruka historien, samtiden och framtiden för att fylla detta existentiella behov. Att minnas verkar vara avgörande för förståelsen av vilka vi är.

Den franske filosofen Paul Ricœur var inne på samma spår när han konstaterade att berättandet är ett sätt för människan att nå förståelse om sig själv och sin omvärld. I vår samtid – när det yttersta målet med livet tycks vara att förverkliga sig själv – har *storytelling* blivit allt viktigare. Allt fler människor lever omtumlande liv: vi flyttar mellan olika platser, ofta mellan olika länder, vi arbetar inom olika yrken och har fler olika karriärer än tidigare generationer. Informationen om världen är närmast obegränsad, vi måste hela tiden göra avgörande val. Många upplever ett behov av att binda ihop gårdagen med framtiden i syfte att finna en röd tråd och därmed sin plats i tillvaron. Kanske är det

därför som radio- och tv-tablåerna är fyllda med inslag där såväl den personliga som den kollektiva historien är satt under strålkastaren. När alla bollar är uppe i luften ökar behovet av att stå stadigt med fötterna på jorden för att inte tappa balansen.

Varje generation bildar sin egen uppfattning om vad som tillhör kulturarvet och hur detta kulturarv ska tolkas. Men dessa val påverkar inte bara vad vi själva lyfter fram som vårt kulturarv, de formar också morgondagens kulturarv. Därför har också varje generation ett ansvar för att bevara och berika kulturarvet i hela dess mångfald innan det överlämnas till efterföljande generationer. Vi har inte rätt att göra slutgiltiga val: framtida generationer kanske inte vill välja likadant som vi. När vi lämnar över stafettpippen till nästa generation är det viktigt att alla människor har fått delta i att forma det vi lämnar efter oss – oavsett kön, ålder, härkomst, social ställning, utbildning, talang eller sysselsättning. Att bevara kulturens mångfald är helt grundläggande när vi väljer ut den historiska rekvizita som vi ger i arv till framtiden.

Tillbaka till paneldebatten hos Skånes Dansteater. Visst har kulturarvet ofta använts för att dra en skiljelinje mellan det inhemska och det främmande. Men det behöver inte vara på det viset. Kulturarv skulle lika gärna kunna användas som ett kitt för att binda ihop hela befolkningen till det som hänt tidigare, infödd och invandrad, stad och land, majoritets- och minoritetsbefolkning. För att lyckas med det behöver vi

göra två saker. För det första måste vi inta en kritisk hållning till hur vi använder själva begreppet »kultur-
arv«, om hur vi talar om relationen mellan »kultur«
och »arv«. För det andra behöver vi föra en mer öppen
diskussion om konsekvenserna av att vi definierar det
ena eller det andra som en del av kulturarvet, om hur
vi gör våra val.

Det första steget mot en mer inkluderande syn på
kulturarvet börjar med de museer och andra offent-
liga institutioner som har till uppdrag att förvalta kul-
turarvet. De behöver öppet redovisa vilka värderingar
som ligger bakom deras urval. Frågan som varje kul-
turarvsbevarande institution bör besvara är: Vilka vär-
deringar ligger bakom att vi definierar ett visst före-
mål eller en viss företeelse som del av vårt kulturarv,
och vad vill vi berätta med hjälp av det här specifika
urvalet? Vad menar vi egentligen när vi säger att något
har höga kulturhistoriska värden? Vi behöver komma
ihåg att tingen i sig inte har värden utan att det snar-
rare är vi människor som tillskriver dessa värden som
sen bidrar till en viss kultursyn. Det är en makt som
behöver erkännas och beskrivas. Allt annat är odemo-
kratiskt.

Vi är dömda till att ständigt skapa mening, att svara
på de stora frågorna med hjälp av berättelser. Männi-
skan är trots allt en meningssökande varelse. Mening-
en kan antingen handla om inkludering eller exklude-
ring. Vi väljer vägen.

Qaisar Mahmood är författare och chef för kulturmiljöavdel-
ningen på Riksantikvarieämbetet.

Litteraturtips

Peter Aronsson, *Historiebruk: att använda det förflutna*, Lund 2004. – Hur det förflutna omvandlas till historieskrivning, till exempel på museer, och genom historiska filmer.

Maja Hagerman, *Det rena landet: om konsten att uppfinna sina förfäder*. Stockholm 2006. – En uppgörelse med idén om svenskarnas förfäder som rasrena germaner och den biologiska rasforskningen i Sverige.

Qaisar Mahmood, *Jakten på svenskheten*, Stockholm 2012. – Författaren reser Sverige runt och finner fler olikheter än likheter hos de människor han möter.

Källor till denna text

Paul Ricœur, *Minne, historia, glömska*, Göteborg, 2005. Översättning Eva Backelin. – Filosofen Paul Ricœurs sista verk.

Edward O. Wilson, *The Social Conquest of Earth*, New York 2012. – Var kommer vi från, vilka är vi, och var är vi på väg? Religion, filosofi och vetenskap används för att försöka svara på frågorna.